

Posudek

MACHÁČEK, Michal: *Gustáv Husák v kauze slovenského buržoazního nacionalismu.* Magisterská diplomová práce, strojepis, FF UK, Praha 2011, 236 s.

Biografickým pracím, které by v širším kontextu mapovaly životní osudy představitelů komunistického režimu, nevěnuje dosud česká i slovenská historiografie dostatečnou pozornost. Stále ještě nejsou k dispozici komplexně pojaté životopisy pěti prezidentů, kteří stáli v čele státu v letech 1948-1989. Několik popularizačních knih a povrchních medailonků nemohou tuto absenci nahradit, zvláště v situaci, kdy zájem poučené veřejnosti seznámit se s politickými aktivitami a životními peripetii vrcholných činitelů KSČ neutichá. Z pětice komunistických prezidentů se v poslední dekádě soustřeďuje pozornost médií, publicistů i odborníků především na osobnost prvního Slováka na Pražském hradě Gustáva Husáka. Na Slovensku byla o něm s úspěchem nastudována divadelní hra a vzniklo také několik dokumentárních filmů, které mapují peripetie jeho života (*Ta lidská bezmoc moci*, režie Petr Lokaj, *V hlavní roli Gustáv Husák*, režie Robert Sedláček). Na Filozofické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě obhájil Tomáš Černák diplomovou a rigorózní práci, které mapují Husákovu činnost do roku 1948 a následně také jeho roli v církevní politice KSČ v letech 1948-1951 i postupnou konstrukci Husákovy obvinění z tzv. buržoazního nacionalismu.

Osobnost Gustáva Husáka si zvolil za téma své magisterské diplomové práce také Michal Macháček. Navázal přitom na obstojné výsledky své bakalářské práce, které mapovala jeho životní dráhu od dětství až do roku 1951, kdy byl Husák na základě vyfabulovaného nařčení uvězněn. Nyní toto časové vymezení rozšiřuje až do počátku šedesátých let, kdy byl Husák propuštěn z výkonu trestu a následně rehabilitován. Svůj výklad v celé časové ose po obsahové stránce výrazně prohlubuje. Opírá se o mnohem rozsáhlejší a pestřejší pramennou základnu, kterou přiměřeným způsobem také interpretuje.

První část práce nazvaná *Výchozí pozice* představuje v podstatě jakýsi úvod textu, který sleduje Husákovu veřejnou činnost až do roku 1948. Nejprve se diplomant stručně věnuje Husákovu mládí a jeho činnosti v levicovém studentském hnutí ve třicátých letech. Tato partie je založena především na již vydané memoárové a odborné literatuře. Mnohem větší pozornost autor soustřeďuje na analýzu Husákovy (ne)působení v komunistickém odboji v době existence Slovenského státu. Z archivních materiálů zde využívá především soubor písemnosti z provenience Ústředny státní bezpečnosti, který dnes spravuje Archiv

bezpečnostních složek. Důraz zde klade zvláště na přiblížení kontroverzních momentů z Husákova politického životopisu, které normalizační historiografie zamlčovala, nebo prezentovala v růžovém hávu. V této souvislosti diplomant připomíná Husákův rezervovaný postoj ke komunistickému odboji v letech 1940-1943, okolnosti jeho několikanásobného zajištění ÚŠB a s tím spojené intervence představitelů luďáckého režimu za jeho propuštění (např. Imrich Karvaš), vynucený zájezd levicových intelektuálů na Ukrajinu roku 1941, který zorganizoval tehdejší ministr vnitra Alexander Mach, nebo Husákův významný podíl na textu memoranda V. ilegálního vedení KSS z července 1944, které doporučovalo řešit státoprávní postavení Slovenska jeho připojením k Sovětskému svazu. Činnost Gustáva Husáka v době Slovenského národního povstání rozebírá diplomant poněkud skicovitě. Důraz klade na objasnění Husákovy role při neúspěšném pokusu o osvobození uvězněných slovenských komunistických špiček z nitranského vězení. Správně připomíná, že krach této akce byl jednou z příčin rostoucí animozity Viliama Širokého a jeho stoupenců vůči povstaleckému vedení KSS, které reprezentovali Husák, Karol Šmidke a Ladislav Novomeský. Dále Michal Macháček sleduje okolnosti, za nichž se Husák dozvěděl o vypuknutí povstání a jeho prvotní reakci na dění v Banské Bystrici. Neopomíná také Husákovu anabázi v Nízkých Tatrách po porážce povstání, kterou rekonstruuje především ze vzpomínek faráře Ľudovíta Bortela, jenž Husáka v horách doprovázel. Husákovu aktivitu ve funkcích pověřence vnitra a představitele Slovenské národní rady v době SNP však práce pouze ilustruje. Tuto partii by bylo vhodné ještě prohloubit. V další části textu věnované období let 1945-1948 sleduje diplomant především vývoj česko-slovenských vztahů v roce 1945 (Moskevská jednání, příprava první pražské dohody) a s tím spojené otázky pravomocí slovenských národních orgánů a vývoje vztahu vedení KSČ a KSS. Mnohem méně se zabývá postižením významné role, kterou Husák na Slovensku sehrál při prosazování mocenského monopolu KSČ (KSS) jak na podzim 1947, tak v únoru 1948. Opominut zůstal spor mezi Husákem a Širokým týkající se předvolební kampaně v roce 1946 (odlišný postoj ke společné paritní kandidátce, kterou navrhla Demokratická strana, či stanovisko k vytvoření třetí, katolické strany).

Další tři oddíly, které jsou v mnohem větší míře založeny na archivních dokumentech (autor zde bohatě využívá především prameny z fondů Národního archivu a Slovenského národního archivu), tvoří faktické jádro práce. Diplomant se nejprve zaměřil na objasnění důvodů vzniku ideologické konstrukce tzv. buržoazního nacionalismu a její teoretickou interpretaci. Osvětluje mezinárodní kontext celé záležitosti (roztržka s Jugoslávií a její následky, Rajkův proces a jeho vliv na Československo atd.) a způsob, jakým byla tato „teorie“ aplikována na slovenské poměry v souvislosti s hledáním „vnitřních nepřátel“ v řadách komunistické strany.

Paralelně s tím sleduje názorové a mocenské střety uvnitř vedoucí garnitury KSS mezi nacionálně orientovanou skupinou okolo Gustáva Husáka a stále sílící centralistickou frakcí vedenou Viliamem Širokým, která mohla počítat s podporou vedení KSČ v Praze. Michal Macháček v textu postihl klíčovou úlohu Širokého a jeho souputníků (zvláště Júlia Ďuriše a Štefana Baš'ovanského) při přípravě politické diskreditace Husáka a jemu názorově blízkých osob (Clementis, Novomeský aj.) a jejího následného kriminálního vyústění. Tuto problematiku již česká a historiografie reflektovala v celé řadě dílčích studií, s nimiž se autor podrobně seznámil a doplnil je dále svými poznatky. Škoda jen, že při koncipování práce nevyužil také polskou monografii Grzegorza Gasiora *Stalinowska Słowacja: Proces „burżuazyjnyj nacjonalistów“ v 1954 roku* (Warszawa 2006, 264 s.), která představuje zatím nejobsáhlejší vydané dílo, jež se otázce tzv. slovenského buržoazního nacionalismu věnuje. Tato monografie není cíleně zaměřena pouze na osobnost Gustáva Husáka a její pramenná základna není tak bohatá jako v Macháčkově práci (co se týče archiválií, je založena výlučně na materiálech z Národního archivu). Přesto bych doporučoval, aby diplomant v dalším výzkumu konfrontoval výsledky svého bádání s touto prací a zároveň ji kriticky zhodnotil.

Velmi přínosné jsou následující partie Macháčkovy práce, které popisují drastické Husákovo vyšetřování orgány Státní bezpečnosti a následnou přípravu politického procesu s buržoazními nacionalisty a jeho samotný průběh. Jde o zatím nejucelenější text, který na toto téma česká historiografie vytvořila. Zvláště bych ocenil autorovu pečlivou snahu zrekonstruovat dění v soudní síni v dubnu 1954. Absenci stenografického záznamu z procesu nahradil sekundárními prameny, mimo jiné úryvky z procesu, které přinesl dobový tisk, a dosud nepoužitou rozhlasovou reportáží z archivu Slovenského rozhlasu, která vycházela z patrně nedochovaného komplexního audiozáznamu. Mnohé zajímavé informace přináší i kapitola sledující vězeňské osudy Gustáva Husáka v letech 1954-1960. Zvláště bych v této souvislosti vyzdvihl postřehy Husákových spoluvězňů o jeho osobě. Je nanejvýš záslužné, že diplomant ve svém výkladu nepominul také trpké osudy Husákovy rodiny v padesátých letech. Důraz klade především na popis životních peripetií manželky Magdy Lokvencové v letech 1951-55 (vynucený odchod z divadla, ztráta sociálního statusu a finanční těžkosti, zoufalá snaha o pomoc manželovi i úsilí neztratit kontakt s divadelním prostředím), které s využitím různorodých pramenů přibližuje neobyčejně plasticky.

Michal Macháček si vybral pro svou diplomovou práci značně náročné téma, které ovšem zpracoval na velmi slušné úrovni. Tento fakt je nutno ocenit mimo jiné proto, že biografické texty patří v rámci historiografie k těm žánrově nejnáročnějším. Autor prokázal ve své práci zaujetí pro dané téma, přistoupil k němu s pečlivostí a zodpovědností. Pracoval s velmi

širokou škálou pramenů (oceňuji využití materiálů ruské a jugoslávské provenience, nevydaných vzpomínek Júlia Ďuriše či Husákova vězeňského spisu). Kromě občasných stylistických neobratností (zvláště v závěru) práce netrpí výraznějšími nedostatky s výjimkou několika drobných faktografických chyb a interpretačních nepřesností: Husák začal studovat na gymnáziu v roce 1925, nikoliv 1929 (s. 22); Heda Volanská nebyla Husákovou spolužačkou v obecné škole, narodila se v polském Lodži a do Československa přišla až ve třicátých letech studovat medicínu na Komenského univerzitu (s. 21-22); Miroslav Kusý nebyl členem PÚV KSS, nýbrž vedoucím ideologického oddělení ÚV KSS (s. 23); Na základě zákona o autonomii Slovenska z listopadu 1938 nevznikla ani fakticky československá federace, neboť neexistovaly české národní orgány (s. 29); Stanovisko KSČ k SNP a obnově ČSR vzniklo 23. 8. 1944, nikoliv 23. 9. (s. 48); Kominforma byla založena v roce 1947, nikoliv 1948 (s. 84); Gheorghe Gheorghiu-Dej stál v čele Rumunské dělnické strany, k jejímu přejmenování na komunistickou došlo až v roce 1965 (s. 84), Viliam Široký se na IX. sjezdu KSS roku 1950 nestal prvním mužem Slovenska na více než deset let, po jmenování premiérem a zrušení funkce předsedy KSS v roce 1953 jeho vliv na Slovensku rychle upadal, mocensky ho nahradili Karol Bacílek a Pavol David, kteří se orientovali na Novotného (s. 118); místopředseda SNR se jmenoval Ivan Rohaľ-Il'kiv (s. 121); Wladysław Gomułka byl z vězení propuštěn v roce 1954, nikoliv v srpnu 1956 (s. 171). Několik událostí je chronologicky špatně zařazeno a tudíž nepřesně interpretováno: Debata Husáka s Gottwaldem o Jugoslávii se týká rezoluce z června 1948, nikoliv z listopadu 1949 (s. 84); Karol Bacílek navštívil jako ministr národní bezpečnosti Novomeského před procesem s Rudolfem Slánským v listopadu 1952, nikoliv před procesem s buržoazními nacionalisty (s. 155). Ale to jsou jen drobné detaily, které kvalitu práce výrazněji nesnižují.

Závěrem tedy doporučuji přijmout předloženou práci k obhajobě a navrhuji její hodnocení stupněm *výborně*. Pokud se Bc. Michal Macháček přihlásí k rigoróznímu řízení, doporučuji rovněž, aby jeho práce byla uznána jako práce rigorózní.

V Praze, 25. srpna 2011

PhDr. Zdeněk Doskočil, Ph.D.

Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i.